

LYHYMPIÄ KIRJOITUKSIA – KORTARE SKRIFTER

Rikoslain unohdettu säännös ja KKO 2020:45

Rikoslain 6 luvun 8 §:ssä (515/2003) säädetään rangaistusasteikon lieventämisestä. Pykälässä on yleisesti tunnetut säännökset siitä, että alle 18-vuotiaan rikos, rikoksen yritykseksi jäänyt teko tai rikoksen avunantajan teko rangaistaan asteikolta, jonka maksimi on kolme neljännestä rikoksesta säädetyn rangaistuksen enimmäismäärästä. Näin ollen esimerkiksi tapon yrityksen enimmäisrangaistus on 9 vuotta vankeutta ja törkeän huumausainerikoksen avunannon enimmäisrangaistus on 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta.

Lähes tuntemattomaksi ja soveltamatta jääneeksi on jäänyt pykälän kohta, jossa rikoksen avunantoon rinnastetaan se, että henkilön *osallisuus on muiden osallisuutta selvästi vähäisempi*. Pykälän 1 momentissa tämä ilmaistaan seuraavasti:

Rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos:

- - -

3) tekijä tuomitaan avunantajana rikokseen soveltaen, mitä 5 luvun 6 §:ssä säädetään, tai hänen osallisuutensa rikokseen on muutoin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi.

Hallituksen esityksessä HE 44/2002 tätä säännöstä perustellaan sivulla 203 sillä, että tekninen rajanveto avunantajan ja tekijän välillä on usein varsin keinoitekoinen tapa ryhmittää osalliset kahteen rangaistavuuskategoriaan. Tämän vuoksi katsottiin tarpeelliseksi antaa yleisohje tekijävastuun jyvittämisestä myös tilanteessa, jossa molemmat tuomitaan tekijöinä, mutta heidän osallistumisensa rikokseen on tästä huolimatta kovin eriasteinen. Esityksen mukaan säännökseen antoi lisäaiheen myös avunantovastuun alan kaventuminen.¹

¹ Asiaa on käsitelty alan teoksissa. Säännöksen valmisteluun osallistunut *Pekka Koskinen* kirjoittaa Rikosoikeus-teoksessa (*Lappi-Seppälä ym.* Rikosoikeus, Oikeuden perusteokset, SanomaPro 2013, s. 185), että avunannon alan kaventuminen suhteessa tekijänvastuuseen on lievennetty säännöksellä, jonka mukaan rangaistus tuomitaan lievennetyltä asteikolta, jos tekijän osallisuus rikokseen on muiden osallisuutta selvästi vähäisempi.

Ehkä laajimmin asiaa on käsitellyt *Jussi Matikkala* teoksessaan Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, Edilex Libri 2010, s. 149–150. Matikkalan mukaan siirtyminen aineellisobjektiiviseen rikoskumppanuusmalliin merkitsi tekijyyden alan laajentamista ja avunannon alueen supistumista. Tällainen ankaroittava kehityslinja on Matikkalan mukaan ollut omiaan synnyttämään tarvetta arvioida tekijöinä pidettävien henkilöiden asemaa eri tavoin rangaistuksen määräämisessä. Tähän tarpeeseen rinnastettiin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi osallisuus yleisenä vähentämisperusteena avunannon kanssa.

Ks. myös *Dan Frände*, Yleinen rikosoikeus, Edilex Libri 2012, s. 332 ja *Tapio Lappi-Seppälä*, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus III, Lakimies 3/2004, s. 445.

Sen sijaan Lauri Luoto tuntuu väitöskirjassaan jättävän säännöksen huomiotta, kun kirjoittaa kumppanuuden ja avunannon rajanvedon tärkeydestä seuraavasti: ”toisin kuin rikoskumppanille avunantajalle voidaan tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetystä vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä.” *Lauri Luoto*, Avunannon rangaistavuuden edellytykset, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2018, s. 16.

Tähän lyhyeen kirjoitukseen antoi puolestaan aiheen se, että silloin harvoin, kun kyseiseen säännökseen on oikeudenkäynnissä vedottu, se ei ole saanut osakseen minkäänlaista vastakaikua eikä ole näkynyt tuomioistuimen perusteluissa.² Jos jonkun vastaajan rangaistus on ollut kanssasyytettyjen rangaistuksia alempi, sitä on perusteltu vain hänen roolillaan rikosta tehtäessä³, mutta ei sillä, että laki edellyttää soveltamaan lievennettyä rangaistusasteikkoa tietyillä edellytyksillä. Sen myötä useamman vastaajan tapauksessa tulisi asiaa arvioida mahdollisen avunanon lisäksi myös ”selvästi vähäisempi” -kynnyksen ylittymisen tai alittumisen kannalta. Esimerkiksi huumausainerikosten osalta näyttää vallitseva tulkinta olevan se, että jokainen huumausainerikokseen syyllistyvä syyllistyi rikokseen itsenäisenä tekijänä eikä tekijäkumppanuusmallia ole katsottu tarpeelliseksi soveltaa.

Käytännössä rangaistusasteikon ylintä neljännestä on käytetty vain törkeissä huumausainerikoksissa ja ehkä henkirikosten osalta. Tähän nähden olikin hyvin mielenkiintoista perehtyä korkeimman oikeuden 11-jäsenisen vahvennetun jaoston yksimieliseen ennakkopäätökseen KKO 2020:45. Se on jo tuoreeltaan nähty vahvana tahdonilmauksena muuttaa törkeiden huumausainerikosten rangaistuskäytäntöä.⁴ Korkein oikeus toteaa ratkaisussa, että tuomitsemiskäytäntö, jossa suuren huumausainemäärän hallussapidosta lähes säännönmukaisesti tuomitaan enimmäisrangaistus tai sitä lähellä oleva rangaistus, on rangaistuksen mittaamisessa noudatettavan suhteellisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen. Enimmäisrangaistuksen tuomitseminen ei

tällöin kohdistu lainsäätäjän tavoitteen mukaisesti vain kaikkein törkeimpiin huumausainerikoksiin. Rangaistukset eivät kohdennu myöskään rangaistusasteikon sisällä oikeasuhtaisesti, jos vahingollisuuden, vaarallisuuden ja tekijän syyllisyyden kannalta toisistaan huomattavasti poikkeavat rikokset johtavat keskenään samaan rangaistukseen.

Korkein oikeus totesi, että noudatettu käytäntö johti törkeistä huumausainerikoksista tuomittavien rangaistusten kohoamiseen lähelle enimmäisrangaistusta myös sellaisista teoista, jotka eivät teko-tavoiltaan ole kaikkein vahingollisimpia, vaarallisia ja suurinta syyllisyyttä osoittavia. Ankarimmat rangaistukset eivät siten kohdistu vain kaikkein törkeimpiin huumausainerikoksiin eivätkä tekojen rangaistusarvot ole riittävästi erotettavissa toisistaan. Samalla törkeiden huumausainerikosten rangaistuskäytäntö on erkaantunut muun tyyppisistä rikoksista, joissa on sama rangaistusasteikko.

Korkeimman oikeuden ennakkopäätöstä lukiessa syntyi odotus siitä, että lopultakin saisimme ennakkopäätöksen siitä, että samaan rikokseen osallisten rangaistukset tulee mitata eri asteikoilta, jos jonkun vastaajan menettely on ”muiden osallisuutta selvästi vähäisempi”.

Tapaushan antoi siihen hyvät eväät, koska vastaajia oli kolme siten, että hovioikeuden tuomion mukaan A:lla ja B:llä oli ollut määräsvalta huumausaineeseen ja että huumausaineen määrän perusteella heidät tuli lähtökohtaisesti tuomita törkeästä huumausainerikoksesta enimmäisrangaistukseen eli 10 vuodeksi vankeuteen. Koska C:n osallisuus oli ollut A:ta ja B:tä huomattavasti vähäi-

² Ainoa nykyisen lain ajalta Finlexistä löytyvä tapaus, jossa selvästi vähäisempää osallisuutta on käsitelty, on KKO 2004:72. Siinä hovioikeus oli katsonut auton matkustajan osallisuuden huumausaineen kuljettamiseen olleen ”selvästi vähäisempää” kuin auton kuljettajan osuus. Kuljettajalle tuomittiin 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta, matkustajalle 3 vuotta vankeutta. Kumpikin tuomittiin siis tekijäkumppanina. Korkeimmassa oikeudessa oli matkustajan valituksen johdosta kyse vain syyllisyyskysymyksestä. Rikos oli siis tehty aiemman lain aikana ja hovioikeuden tuomio on annettu vuonna 2002 muutama kuukausi HE 44/2002 antamisen jälkeen.

Aiemman lain ajalta on klassiseksi muodostunut tapaus KKO 1988:42, jossa taksinkuljettaja murhattiin ampumalla. Aseen liipaisimesta vetänyt tuomittiin elinkautiseen vankeuteen, mutta mukana ollut rikoskumppani rangaistusasteikko alittaen vain 10 vuoden vankeusrangaistukseen.

³ Esim. KKO 2017:23 ja 2017:9, joissa kyseessä oli huumehuriiri. Tapauksessa KKO 2018:45 oli kyse huume-erän kätkemisestä. Ks. myös KKO 2006:60, kohta 6.

⁴ Esim. *Sakari Melander* Twitterissä 17.6.2020: ”KKO 2020:45 on varsin merkittävä ja pitkään odotettu ennakkoratkaisu, jossa rangaistuksen mittaamista törkeissä huumausainerikoksissa pyritään palauttamaan suhteellisuusperiaatteen asettamia vaatimuksia vastaavaksi.”

sempää, hovioikeus oli tuominnut hänet 8 vuodeksi vankeuteen.

Korkein oikeus toteaa siis jo ennakkopäätöksen otsikossa, että C:n osuus oli huomattavasti vähäisempi, joten tapaus vaikutti juuri sellaiselta, jota tarkoitetaan rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3-kohdassa, kun siinä käytetään ilmausta ”selvästi vähäisempi”.

Ratkaisun otsikosta ilmeni siis sekin, että C:n rangaistus oli ollut 6 kuukautta enemmän kuin kolme neljänestä enimmäisrangaistuksesta. Otsikkoa lukiessa syntyi odotus siitä, että korkein oikeus moittisi hovioikeutta asteikon ylittämisestä. C:lle ei olisi saanut tuomita kuin enintään 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta selvästi vähemmän osallisuutensa perusteella.

Siitä ei kuitenkaan ollut kyse. Korkein oikeus antoi ennakkopäätöksen, jonka mukaan enimmäisrangaistuksen tai sitä lähellä olevan rangaistuksen tuomitsemisen perusteena tulee huumausaineen laadun ja suuren määrän lisäksi olla muitakin teon erityistä moitittavuutta tai tekijän suurta syyllisyyttä osoittavia seikkoja. Sellaisia ei ilmennyt, joten korkein oikeus katsoi, että A:n ja B:n rangaistus kyseisestä törkeästä huumausainerikoksesta tuli alentaa 10 vuodesta 8 vuoteen.

Korkein oikeus jatkoi, että hovioikeuden tuomiosta ilmenevällä tavalla C:n osallisuus rikokseen on ollut huomattavasti A:ta ja B:tä vähäisempää. Korkein oikeus hyväksyi hovioikeuden johtopäätöksen siitä, että C:lle tuomitavan rangaistuksen tulee olla selvästi alempi kuin A:lle ja B:lle tuomittava rangaistus. C:n osallisuuden aste kerrotaan otetun huomioon rangaistusta alentavana samassa suhteessa kuin hovioikeus on tehnyt.

C:n rangaistuksen pohjana oli siis hovioikeuden tuomitsema 8 vuotta vankeutta, jota alennettiin 6 vuoteen 4 kuukauteen. Korkein oikeus alensi siis kaikkien kolmen vastaajan rangaistusta noin 20 %.

Mikäli C:n rangaistus olisi hovioikeudessa mitattu lievennetyltä asteikolta, hänen osuutensa oltua ”selvästi muita vähäisempi”, olisi hovioikeus voinut tuomita enintään 7 vuotta 6 kuukautta. Jos kor-

kein oikeus olisi alentanut sitä 20 %, olisi C:n rangaistukseksi muodostunut tasan 6 vuotta vankeutta.

Korkeimman oikeuden C:lle tuomitsema rangaistus näyttäisi siis olevan 4 kuukautta liian ankara. C:n rangaistus ei asiassa liene kuitenkaan ollut keskeinen seikka, mutta ihmetystä herättää, miksi korkein oikeus sivuuttaa selkeän lain säännöksen, joka näyttäisi kirjoitetun juuri ratkaistavan kaltaisiin tapauksiin. Lisäksi kyseinen säännös olisi ollut hedelmällinen argumentti ylipäätään tukemaan korkeimman oikeuden uutta ennakkopäätöstä. Ennakkopäätöksen tarkoituksiksi kerrotaan vähentää kaikkein ankarimpien rangaistusten käyttöä ja korkein oikeus toteaa nimenomaisesti, että törkeiden huumausainerikosten rangaistukset eivät ole kohdentuneet rangaistusasteikon sisällä oikeasuhtaisesti, jos vahingollisuuden, vaarallisuuden ja tekijän syyllisyyden kannalta toisistaan huomattavasti poikkeavat rikokset johtavat keskenään samaan rangaistukseen. Ratkaisun KKO 2020:45 mukaan merkitystä voidaan antaa esimerkiksi seikoille, jotka liittyvät rikoksen erityiseen suunnitelmallisuuteen, organisoitumisen asteeseen, mahdollisuuteen määrätä huumausaineesta, tekijän osuuteen toiminnassa, toiminnan kestoon sekä levitystoiminnan laatuun ja laajuuteen. Siis nimenomaan myös sellaisille seikoille, jotka voivat rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3-kohdan nojalla johtaa tekijäkumppanin rangaistuksen mittaamiseen lievennetyltä asteikolta.

Jäämme siis odottamaan oikeuskäytäntöä ja ennakkopäätöksiä siitä, miten tekijäkumppanin selvästi muita vähäisempi osallisuus johtaa lievennetyin rangaistusasteikon soveltamiseen. Rikoslain unohdettu säännös olisi sopiva työkalu siihen, että korkeimman oikeuden tarkoittamalla tavalla törkeiden huumausainerikosten osalta vain niin sanottujen päätekijöiden rangaistukset mitataan asteikolta, johon kuuluu myös ylin neljännes 10 vuoteen asti. Kuriirien ja muiden apulaisten osalta maksimi olkoon 7 vuotta 6 kuukautta vankeutta.

Markku Fredman